

Psychologie meziskupinových vztahů

Témata, která zkoumáme v **Brněnské laboratoři meziskupinových procesů** (www.psychologicky-vyzkum.cz), lze zařadit do psychologie meziskupinových vztahů. Psychologie meziskupinových vztahů se zabývá tím, co se s lidmi děje, pokud sami sebe a druhé chápou jako příslušníky určitých sociálních skupin. Sociální skupinou myslíme široké uskupení definované např. etnicitou (Romové), národností (Češi), náboženským vyznáním (muslimové), nebo sexuální orientací (lidé s homosexuální orientací).

Člověk má univerzální tendenci rozdělovat druhé a sám sebe do skupin, aby zjednodušil informace o lidech ve svém okolí. Pokud např. přijdeme do plné čekárny na úřadě, automaticky čekající zařadíme do – v dané situaci smysluplných – sociálních skupin. Podle jazyka odlišíme lidi jiné národnosti (ukrajinsky hovořící uprchlice), podle barvy pleti příslušníky etnických skupin (vietnamské podnikatelky), podle oblečení zaměstnání osob (vedoucí pozice vs. pomocné práce). Tomuto procesu říkáme *sociální kategorizace*. V průběhu sociální kategorizace vnímáme nápadné vlastnosti a vzhled druhých lidí, tzv. kategorizační klíče. Na základě těchto kategorizačních klíčů (např. jazyk, barva pleti, oblečení) pak druhé zařazujeme do určitých společenských skupin (např. cizí jazyk → jiná národnost). Současně vyhodnocujeme, kam v tomto společenském systému patříme my sami, určujeme

tedy i svoji příslušnost do – v daném kontextu smysluplných – společenských skupin. Pomocí sociální kategorizace sebe i druhé rozdělujeme do tzv. členských skupin (skupin, kam sami patříme, angl. *ingroup*) a nečlenských skupin (skupin, kam sami nepatříme, angl. *outgroup*).

Rozdělením lidí v našem okolí do členských a nečlenských skupin složitý proces sociálního poznávání nekončí. Jakmile někoho zařadíme do určité sociální skupiny, společně s touto „nálepkou“ se nám automaticky vybaví i vlastnosti typické pro danou skupinu. Těmto vlastnostem říkáme *stereotypy*.¹ Používáním stereotypů, tedy informací o typických vlastnostech příslušníků sociálních skupin, šetříme naši tzv. kognitivní neboli poznávací kapacitu. Stereotypy tak zjednodušují interakce mezi lidmi a pomáhají rychle se zorientovat v nových situacích. Pokud druhého člověka zařadíme do určité sociální skupiny, máme o něm na základě svých předchozích zkušeností a sdílených znalostí (tedy stereotypů) už několik informací, které bychom jinak museli složitě získávat např. na základě rozhovoru. Nevýhodou použití stereotypů je jejich malá přesnost, především pokud se jedná o vlastnosti sociálních skupin, jako je národnost nebo etnicita.

---

¹ Běžný jazyk používá mnohé z odborných psychologických termínů v posunutém nebo širším významu. Mojí aspirací je přesná definice pojmů tak, jak se používají v rámci psychologických teorií.

Náš výzkum ve střední Evropě i v téměř 50 zemích světa například ukázal, že pokud srovnáme osobnostní vlastnosti lidí určité národnosti se stereotypy, které s těmito národy spojujeme, shoda mezi nimi je poměrně zanedbatelná.² Zajímavé však je, že se lidé napříč různými zeměmi shodují v obsahu stereotypů, především v případě stereotypů obyvatel velkých zemí. Konkrétně se např. účastníci našeho výzkumu z České republiky, Rakouska, Polska, Slovenska i samotného Německa shodli na tom, jaké vlastnosti charakterizují stereotyp typického Němce (např. vysoká svědomitost a nízká vřelost). Tyto vlastnosti se však neshodovaly s tím, jak se popisovali němečtí účastníci výzkumu. Stereotypy jsou tedy součástí kultury třeba jako typické zvyky, ale na základě výzkumných zjištění bychom se na ně neměli příliš spoléhat při vytváření úsudku o druhých.

Proces sociální kategorizace neaktivuje pouze informace, které máme o typických vlastnostech příslušníků sociálních skupin. Zařazení člověka do určité sociální skupiny v nás vzbuzuje také emoce a hodnocení spojené s danou sociální skupinou. Emoční odpovědi na příslušníky sociálních skupin říkáme předsudky.

---

² Graf et al., 2016; Graf, & Hřebíčková, 2017; Hřebíčková, & Graf, 2014, 2019; Terracciano et al, 2005

Co jsou předsudky a jak je změřit?

Předsudky lze definovat jako emoční odpověď na určitou sociální skupinu. Nejčastěji se setkáme s jejich definicí jako *antipatie*, tedy v negativním slova smyslu. Pokud se vrátíme k výše uvedenému příkladu, identifikovaná příslušnost k různým sociálním skupinám u lidí přítomných v čekárně na úřadě v nás vyvolá různé emoce. Vcelku pozitivní emoční odpověď – na základě zjištěných průměrných postojů k různým skupinám v ČR³ – v nás zřejmě vyvolá vietnamská žena a ukrajinská uprchlice. Pokud by se ale v místnosti vyskytovala zástupkyně romské menšiny nebo uprchlice z islámské země, které bychom odlišili na základě odstínu pleti a typického oblečení, pocity průměrného Čecha nebo Češky by byly o poznání rezervovanější.

Proč ale v psychologii zkoumáme předsudky nebo postoje ke společenským skupinám a jejich zástupcům? Jedním ze základních cílů psychologického výzkumu je předpovídat a vysvětlit chování lidí. Jenomže zkoumat chování je velmi náročné. Výzkumnice a výzkumníci nejsou schopni pozorovat dostatečné množství lidí v jejich přirozeném prostředí tak, aby bylo možné výsledky pozorování zobecnit. Proto se psychologické teorie obecně zaměřují na tzv. psychologické jevy a procesy, u kterých předpokládáme, že vedou k určitému chování. Takovým psychologickým jevem jsou

---

³ Tuček, 2019

např. v psychologii často zkoumané postoje. Postoj k určitému objektu (např. k tématu ochrany životního prostředí nebo ke společenské skupině, jako např. k ukrajinským uprchlícím) popisuje naše názory na daný objekt a naše hodnocení daného objektu. Psycholožky a psychologové předpokládají, že postoje předpovídají chování lidí k danému objektu. Na postoje se proto na základě např. dotazníkového šetření dotazují velkého počtu lidí, jejich odpovědi pak statisticky vyhodnotí a zobecní s cílem předpovědět chování lidí v určitém kontextu.

Představme si, že chceme předpovědět, jak se k sobě chovají lidé s různou skupinovou příslušností. Výše popsanou čekárnu na úřadě zvolíme jako optimální prostředí, kde se lidé s různou skupinovou příslušností často setkávají. Pokud bychom zkoumali přímo chování, pozorovali bychom například, kam si po příchodu lidé sednou v závislosti na obsazení čekárny lidmi z různých sociálních skupin. V naší experimentální čekárně bychom museli nainstalovat kameru tak, aby si lidé nevšimli, že se jedná o experimentální situaci. V experimentální situaci by se totiž mohli chovat jinak než v přirozených podmínkách. V čekárně by musel sedět vždy stejný počet osob z různých sociálních skupin. Po příchodu pozorovaného člověka bychom vždy zaznamenali, ke které osobě si sedl blíže a od kterých osob si držel odstup. V závislosti na počtu volných míst a osob jiné skupinové příslušnosti bychom museli provést několik set pokusů za do-

držení stejných podmínek (např. srovnatelné výrazy obličejů všech osob různých skupinových příslušností napříč mnoha opakováními, osvětlení místnosti atd.). Takový experiment by byl ale velmi náročný.

Místo toho se proto psycholožky a psychologové lidí ptají, jaké pocity v nich vyvolávají příslušníci a příslušnice určitých sociálních skupin např. pomocí tzv. *pocitového teploměru*. Na představované stupnici pocitového teploměru od 0 (chlad) po 100 (vřelost) účastnice a účastníci výzkumu uvedou, jaké jsou jejich pocity vůči určité sociální skupině. Naším předpokladem je, že čím vřelejší pocity respondentky a respondenti uvádějí, tedy čím nižší předsudky k dané sociální skupině vykazují, tím blíže by si sedli k příslušníkům dané skupiny v pomyslné čekárně. Konkrétní chování k lidem s jinou skupinovou příslušností tedy předpovídáme pomocí psychického jevu, konkrétně předsudků, který nám umožní získat informace od potřebného počtu lidí za dodržení nízkých nákladů na výzkum. Tzv. „operacionalizace“ psychologických pojmů, tedy rozhodnutí, jak daný psychický jev prakticky změřit, má svoje úskalí, ale díky svým výhodám je široce používána.

Výše zmíněný příklad má ilustrovat hlavní princip psychologického zkoumání, skutečné výzkumy jsou samozřejmě složitější. V jejich rámci se lidské chování nesnažíme pouze předpovídat, ale i vysvětlovat. Kládeme si tedy například otázku, proč si někteří lidé drží odstup od příslušníků jiných sociálních skupin, nebo

proti nim dokonce aktivně vystupují. Zkoumáme proto souvislosti mezi předsudky a vlastnostmi osob (např. jejich extravertí neboli otevřeností vůči kontaktu s lidmi obecně)⁴, jejich ideologickým přesvědčením (např. pravicovým autoritářstvím)⁵, předchozími zkušenostmi (např. z meziskupinového kontaktu) nebo situačními faktory (např. teplotou v místnosti), které souvisí se zvýšenou tendencí k zastávání nebo vyjadřování předsudků (tj. odstupu od osob s jinou skupinovou příslušností). Než se ale budeme zabývat konkrétními psychologickými výzkumy předsudků, je nejprve nutné vysvětlit, proč si výzkum předsudků zaslouhuje naši pozornost.

---

⁴ Graf, & Hřebíčková, 2021

⁵ Graf, & Sczesny, 2019